

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 62 (1977)
Heft: 8

Artikel: Pregiudezis socials e lur consequenzas pusseivlas
Autor: Albrecht, Giosch
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882272>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 22.11.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Pregiudezis socials e lur consequenzas pusseivlas

da Giosch Albrecht

La cardientscha en strias e striuns possedeve (posseda) ina funcziun sociala. Certs eveniments el contuorn human (natural, social, socio-economic, historic e.a.v.) san crear aggressiuns e tensiuns psichicas el singul, ella gruppa ni en ina entira societad ch'ei alla liunga nunsupportablas¹. Ch'in ventil sto vegnir aviarts sin ina moda ni l'otra en tala situaziun ei strusch d'evitar. In tschut d'unfrenda, sco tier ils vegls Gedijs da lezzas uras, ch'ins carga culs agens puccaus e spuenta lu el desiart nua ch'el va a frusta, ei necessaris. La cardientscha en strias e striuns ha giu en certs temps era en nossas regiuns silmeins per certas tensiuns e situaziuns quella funcziun sociala da liberaziun e purificaziun. En Rezia ei il temps dils Embrugls grischuns, dall'Uiara da trent'onns, il temps dalla muria gronda (ed auters semegliants) staus sco fatgs per schar entrar e furiar la cardientscha en strias e striuns². La situaziun historica, economica ni sociala buca declarabla per la pli gronda part dil pievel pretendeva ina explicaziun, pertgei l'explicaziun deva speranza da vegnir a fin cul problem suenter haver arsentau igl origin da quel, igl origin da tut mal. Igl ei simto-matic ch'il carstgaun entaupa lu en tala situaziun tut quei ch'ei empauet jester (e jester san esser: personas ni forsa era mo lur gèsts, plaids, cavallera, colur dalla pial etc.) cun gronda disfidonza. Disfidonza creescha lu ina tenuta concreta che pren tenor tensiun fuormas fetg aggressivas e nauschas.

Il temps dallas strias para dad esser vargaus. Quei vegn pretendiu silmeins ellas societads modernas. Buc a quellas societads para l'Africa dil sid d'appartener. Tenor rapportar dalla pressa ei ina gronda gruppa da strias e striuns vegnida barschada leu dacuort sco tier nus dil Temps miez l'Anna da Christ, Luzi da Rueun e l'Eulscha dil Duig da Siat³. Mo en tut priu ei il temps dallas strias vargaus. La societad moderna raziunalisada

¹ En quei connex less jeu far attents sin:

Leon Festinger, A Theory of cognitive dissonance, Evaston 1957.

² In'interessanta verbalisaziun da quei spèrt che regeva dil schinumnu temp dallas strias en nossa patria pli stretga dattan notizias ord protocols da dertgiras da lezzas uras, presentadas ella lavur da R. Plasch Dermont, Historia locala da Rueun, secund tom, pg. 16 ss.

³ R. Plasch Dermont, op. cit. pg. 20.

cun sias scopertas scientificas ei buca pli dependenta da strias per sedeliberar da certas tensiuns. Ultra da quei lubess siu senn per giustia, birocaticamein quasi exagerau, buca ch'in vegness sentenziaus malgestamein. E la cardientscha en strias exista buca pli. – Ni, eis ella forsa mo vegnida remplazzada, sco aunc bia ella historia?

Cun mias reflexiuns sur da pregiudezis socials less jeu empruar da dilucidar empauet quella damonda. Jeu fetschel quei, dumandond suenter origin, funcziun e consequenzas eventualas da pregiudezis socials. Ei para forsa curios da trer ina parallela denter strias e pregiudezis. Vus pudeis forsa dir che negin en nies contuorn seigi vegnius ni avon dertgira ni sil caset pervia da pregiudezis. Quei vegn probabel ad esser ver. Denton, ei dat mussaments nua che pregiudezis han provocau caussas pli stermentusas e sgarscheivlas che la cardientscha en strias duront il Temps miez. Jeu svaletass Vossa fantasia, sch'jeu purtass gia en quest liug exempels. Ina caussa ei a miu manegiar cumprovada avunda, numnadamein quella, ch'ei dat ina correlaziun positiva denter tenuta spirtala e sedepurtar concret.

Giudezis, opiniuns, pareris sebasan silla percepziun humana, quei vul dir, sin las habilitads dil carstgaun da veser e sentir siu mund e contuorn. Pregiudezis ein era giudezis, denton d'atgna specia. La percepziun humana ei, sco quei che nus savein adina puspei constatar, buca senza problematica. Da quella enneu savein nus forsa era sclarir empauet origin, funcziun e consequenzas da pregiudezis.

Lein perquei far entgins patratgs sur quei process da percepziun, ni process da sentir (sin tuttas modas pusseivlas entras nos tschun senns) nies mund ni munet.

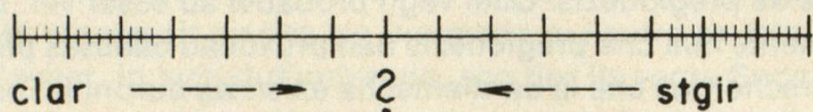
1. Percepziun humana

Ei dat teorias cumplicadas dalla percepziun humana. Jeu selubeschel da definir quella cheu en moda pli semplia, beinsavend che talas reflexiuns pon esser per in ni l'auter aunc lu cumplicadas avunda. Percepziun⁴ ei quei process (sensitiv-intellectual⁵) che lai entrar il «mund» (local ni uni-

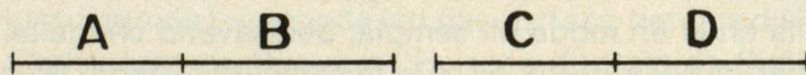
⁴ Jeu sai: percepziun ei in plaid buca fetg usitau el lungatg da mintgadi e tuttina dat el il meglier quei ch'il tudestg capescha sut «Wahrnehmung»; prender enzatgei per ver, fuss la translaziun verbala.

⁵ Cun «sensitiv-intellectual» less jeu indicar – senza ulteriuras explicaziuns – che la percepziun humana hagi duas varts. Ina che ha da far culs senns e l'autra cun la forza intellectuala dil carstgaun.

versal) tras ils tschun senns egl intern dil carstgaun. Il carstgaun vesa, auda, fredda, gusta e palpa, cuortamein detg, il carstgaun senta certs objects, certas caussas ordeifer ni en el sez. Quei ch'el senta registrescha el sco different ni semegliant. Registrond las caussas, numna el ellas. Enzatgei sentiu sa perquei lu esser «lom», ni «dir», «bi» ni «mitgiert», «clar» ni «stgir», «grond» ni «pign» etc. Quei fuss tut fetg sempel, sch'ei dess mo ils extrems «clar» e «stgir». Mo denter ils extrems dat ei nundumbrevilas variaziuns e grads da clarezia ni stgiraglia ed ei dat il mument, nua ch'igl ei fetg grev da dir, schebein il clar ei gia stgir ni il stgir aunc clar.

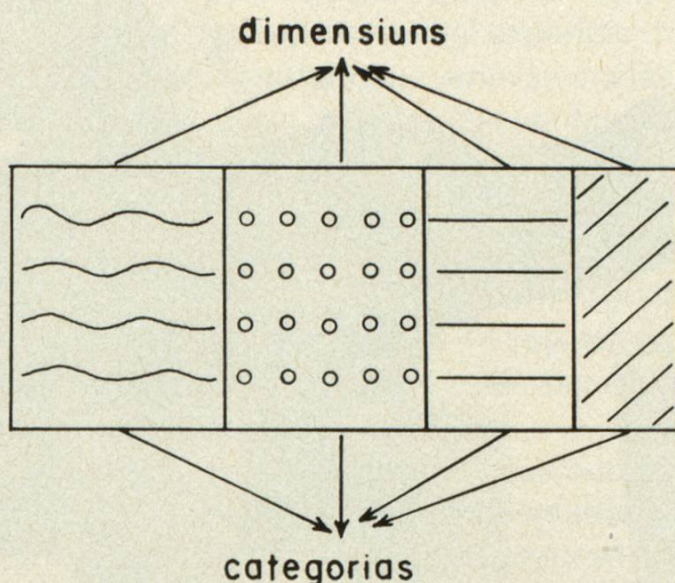

Gia quei pign exempel che presenta in fenomen mo en ina dimensiun («clarezia»), lai sentir empauet la problematica dalla percepziun humana. La problematica deriva dallas differentas categorias (grads da clarezia) pusseivlas dalla dimensiun. Ei dat bein certas mesiras ni convenziuns che fixeschan tgei che sa aunc vegnir acceptau per clar ni per stgir, mo mauncan quellas convenziuns, ils instruments da clarezia da mesirar e vegnan las caussas pli cumplacadas ed ins ei forsa aunc sfurzaus da «mesirar» ad egl, lu crescha la problematica. Fagei sez l'emprova! Sche Vus stuesses dar in pareri, tgei lingia che seigi pli gronda, A ni B, schesses probabel senza grondas difficultads B. Stuesses Vus denton far il medem per C e D, lu vegnesses a stuer impunder dapli temps avon che saver rispunder e lu vegnesses era a rispunder cun pli gronda malsegirtad, perquei che la differenza denter las lingias C e D porscha a prima vista negin punct da sustegn, negin punct da s'orientar.

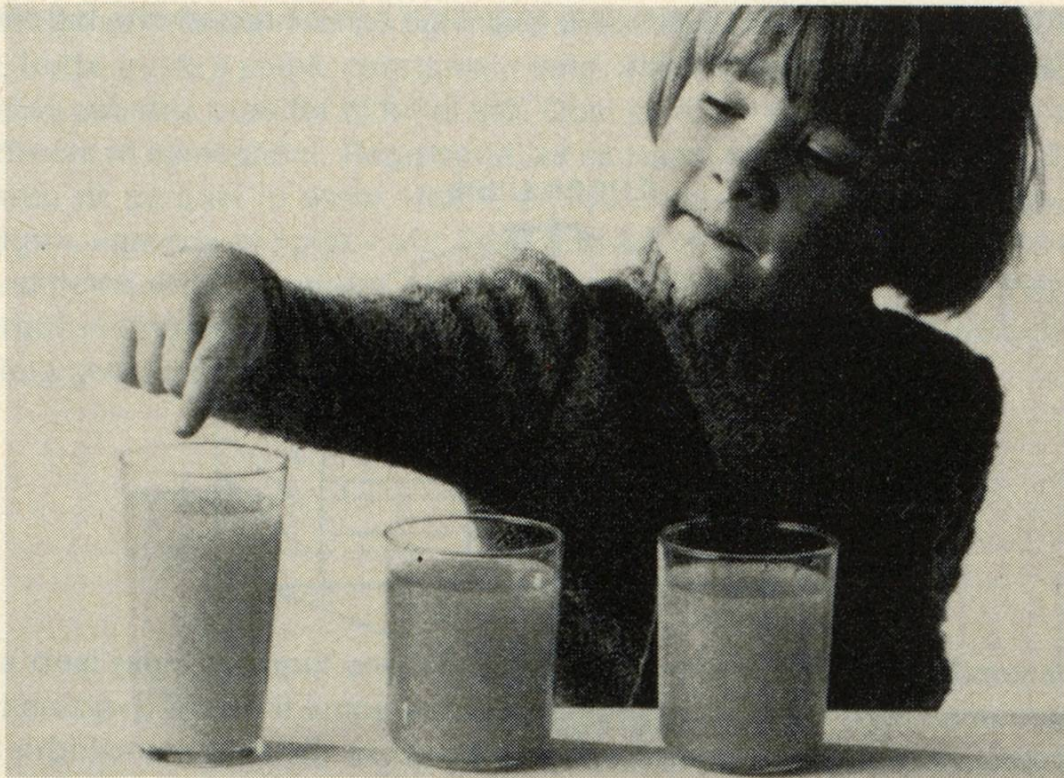
Era quei secund exempel (ni pensum) risguarda mo ina dimensiun, numnadamein la «lunghezia dallas lingias» ed ei gia adattaus – aschi banals ni sempels ch'el po forsa parer – per far sentir nus concretamein la problematica che seporscha il mument ch'ils instruments per «mesirar» mauncan. Fagein nus l'emprova da contemplar in object cun sias differentas di-

mensiuns⁶ e categorias pusseivlas, engartein nus beinspert che las difficultads da giudicar el creschan.

Plinavon schabegia ei ch'il contuorn d'in object, q.v.d. las relaziuns da quei object visavi siu contuorn, influenzeschan la percepziun humana. Igl enconuschent psicolog svizzer Piaget ha fatg differentas interessantas observaziuns che pertuccan il svilup dalla percepziun digl affon. Cun ina certa precauziun savessen nus acceptar che las observaziuns fatgas valien, schegie en autras proporziuns, era per il stadi dil carschiu. Piaget ha fatg il suandont experiment: El ha derschiu limonada en dus migeuls bass e lads e schau giudicar affons da tschun, sis e siat onns, tgei migiel che cuntegni dapli limonada. Bunamein tut ils affons da tschun tochen siat onns han saviu dir ch'ils dus migeuls cuntegnien tuttina bia limonada. Ussa ha Piaget derschiu la limonada dad in migiel bass en in tierz migiel ch'era pli stretgs mo pli aults. Ils affons han puspei stuiu giudicar, tgeinin dils dus migeuls cuntegni ussa pli bia limonada. Ils affons da tschun onns eran perschuadi ch'il migiel pli ault cuntegni dapli ch'il bass. Ils affons da sis onns eran malsegirs en lur giudicament. Quels da siat eran denton perschuadi ch'ils dus migeuls cuntegnien tuttina bia. Nus vesein ch'il contuorn dil liquid, cheu la grondezia dil migiel, influenzava il percepir il ver quantum. Igl affon anfla in cert sustegn ella percepziun tras cumparegliar ils different migeuls, schegie ch'el tralai certas categorias da quels.

⁶ Dimensiuns ein aspects dalla realitad, sco per exempel, la colur sa esser ina dimensiun d'in object. Categorias ein classes da quella dimensiun, pia las differenzas dallas colurs.

Gia sin fundament da quels exempels savein nus concluder che il carstgaun ei dependents en siu percepir il «mund» d'in cert punct da sustegn, da certas mesiras dadas, da siu contuorn, cuortamein: dil contuorn da caussas (cumparegliablas) ni dil contuorn da glied (da siu contuorn social). Ch'il contuorn social ha buca pintg'influenza sin nies percepir human – e quei ei impurtont da punctuar en connex cun nossa tematica – ha il socialpsicolog M. Sherif⁷ mussau gia avon plirs decennis. En siu experiment fa Sherif diever dil schinumnu «effect autokinetic». Sut quei «effect» savessen nus capir scadin moviment illusori. Segiramein ha scadin da nus gia fatg inaga l'experienza ch'in punct fixaus da nossa eglia ha tuttenina entschiet a semover. Sherif ha endrizzau sin fundament da talas experienzias ord il mintgadi ses experiments. El ha construuiu en siu laboratori stgirentau in punct che vegneva illuminaus cuortamein en certs intervals. Il punct restava objectivamein el medem liug. Sin fundament da certs moviments da nos egls para quel denton da semover. Ell'emprema part da siu experiment ha Sherif examinau singulas personas, persulas en sia stanza d'experiment. Las singulas personas duevan indicar con lunsch ch'il punct da glisch semovi duront tschien cuortas glischadas.

⁷ Muzafer Sherif, Social factors in Perception, en: Swanson Newcomb e Hartiey (eds.), Readings in Social Psychology, New York 1952.

Per giudicar quei stevan negins puncts da sustegn ni autras mesiras a disposiziun. Cul temps ha mintga persuna formau ina certa norma individuala dil moviment. Sin fundament da quella norma vegnevan pli u meins tut ils auters moviments giudicai. Quella norma han las singulas personas lu era manteniu pli tard tier ina repetiziun digl experiment. Tier differentas personas e sut circumstanzias differentas variavan era las indicaziuns sur dils moviments considerablamein. Suenter che mintga persuna ha giu anflau ina valur media en sias calculaziuns ha Sherif menau ensemen gruppas da duas e treis personas e repetiu igl experiment. Las singulas personas ella gruppas ein vegnidas supplicadas d'exprimer dad ault la mesira supponida dils moviments. All'entschatta manteneva scadina persuna sia norma da pli baul ch'ella veva fixau persula. Mo cul temps ei ina tendenza da convergenza el giudicar semussada e quei tochen ch'ina norma da gruppas ei stada contonschida.

Ina tiarza part digl experiment mava ella direcziun cuntraria. Sherif ha intercuretg gl'empren la gruppas. Las singulas personas dalla gruppas han surpriu la norma formada dalla gruppas. Quella han ellas manteniu era lu cura ch'ellas han giu da giudicar ils moviments persulas en ina situaziun isolada. La norma dalla gruppas ei restada norma da percepir ils moviments era el mument d'isolaziun.

Ins savess forsa dir che la situaziun experimentalas seigi buca reala, corrispundi buc a situaziuns da mintgadi. Noss'atgna experienza da situaziuns da nies mintgadi muossa denton che quei seigi buc aschia. Ei dat numerusas situaziuns nua che pressiun sociala ei da gronda muntada per las decisiuns che nus prendein e per las elecziuns che nus fagein.

Nus tuts fagein part d'ina gruppas sociala e cheutras era da sias valetas. Igl ei buca necessari da punctuar en special che quellas valetas varieschien relativamein da gruppas tier gruppas. Las valetas ni tenutas spirtalas da nossa gruppas (che consista per ordinari da pliras sub-gruppas) fan d'averter era nossa percepciun selectiva. Nus filtrein gia certas informaziuns da nos senns sin fundament da nies status socio-cultural (pia da nossa posiziun en societad e cultura). Quella filtraziun fixescha certs maletgs ni certas tenutas che lubeschian ina orientaziun immediata en situaziuns novas nunspetgadas. Savens audan ins en quei connex il plaid jester «stereotip». Stereotips ein maletgs, ideas, senza basa reala. Els ein il «material» ord il qual ils pregiudezis vegnan construi.

In exempel po illustrar quei. Il temps da student, cura che nus vegnevan dil collegi (internat) a casa en vacanzas capitava savens il suandont: Ins entupava e salidava sin via vischins ni vischinas dil vitg. Malgrad ni ual per quei ch'ins enconuscheva in l'auter pulitamein muntava la sentupada

adina puspei ina certa tensiun emoziunala. Vischins e vischinas (ed ins sez magari era) empruavan lu da dumignar quella situaziun cun ina damonda ni remarca. Quellas damondas ni remarclas variavan lu savens d'in extrem a l'auter. Jeu sun perquei savens sedumandaus, pertgei variescha la percepziun da tala moda, malgrad che tuts vesan il medem student e quei en cuorts intervals da temps? Ei capitava ch'ins udeva: «O, ti vesas ora bein; ti has buca giu schliet», mo strusch vargaus la cantunada dallas proximas casas ch'ei haveva lu num tier in'otra sentupada: «O, ti vesas ora mal; ti has veramein basegns da ruaus e vacanzas». Tgei mecanisems psicologics effectuavan bein quella percepziun differenta? Stereotips che derivan da lur appartenenza sociala porschan ina declaronza. Ei dat certas ideas sur dil collegi (ni internat), sur da sia dunsena e siu albiert, sur da siu program da lavur e temps liber etc. Tut quei che ha tef dad internat vala – secund tenor cerchel social – per puritan e spartanic. Il puritan e spartanic creescha in maletg special dil carstgaun. In temps el collegi pren neu cumpogns! Ord atgna experienza, ni sco ins ha udiu, eis ei vegniu in bionton meglier el collegi ni internat, aschia ch'ils students ston nuota pitir. Quei ei in auter mecanissem che sefa lu valer. Per la fin aunc in ulteriur. Igl ei caussa clara e semplia. Sch'ins ha vacanzas, lu han ins basegns da talas. Glied che ha basegns da vacanzas ei glied che senta la stauncladad. La stauncladad ei da veser vid lur fatschas!

Ina sentupada nunspetgada sin via purscheva sco gia menziunau ina certa tensiun emoziunala che stueva vegnir reducida. La tensiun emoziunala vegneva dumignada tras segns da cumpassiun ni compliments beinvulents. Ils stereotips avon maun (presentai sura) lubevan da far quei senza grondas discussiuns ni retschercas medicinalas. Perquei era ei aschia ch'ins veseva ora tier ils ins mal e pallids, tier ils auters bein e da biala colur. La fatscha pudeva esser inaga objectivamein aunc aschi pallida, secund tenor stereotips dai, veseva ella ora sauna, l'otra ga pudeva ella esser aunc schi da sauna colur ch'ins veseva ella pallida. Ils stereotips (che revevan en l'atgna gruppa) eran decisivs per la percepziun selectiva.

Las reflexiuns fatgas tochen dacheu han, sco jeu sperel, sclariu empauet duas caussas: inaga la problematica dalla percepziun humana e lu ils facturs che giogan ina rolla per capir aschibein tgei, sco era co enzatgei vegn percepiu.

Savend che nos instruments da «mesirar» en nossa percepziun ein savens buca dai ni munclus, vegnin nus era adina a constatar ch'ei dat ina pusseivladad da sbagliar en nies giudicar. Savend ch'il process da percepir human ha duas cumponentas, ina emoziunala-affectiva ed ina intellectuala-cognitiva, vegnin nus era a constatar che quellas duas mantegnan

buc adina igl equilibr. Ina percepziun sociala disequilibrada tras surpeisa dalla componenta intellectuala-cognitiva less jeu numnar in giudezi sbagliu. Il tudestg plidass cheu era da «Vorausurteil». La probabilitad d'in giudezi relativamein correct sebasa sin la relaziun equilibrada dallas duas cumponentas. Dominescha la vart emoziunala en moda tendenziusa, lu savess ins plidar da pregiudezis.

2. *Pregiudezis socials*

Pregiudezis ein, sco gia menziunau, giudezis d'atgna specia, ein giudezis da moda tendenziusa. Pertgei tendenziusa? Els sebasan sin stereotips che han neginas ragischs ella realitad. Sco commembers d'ina gruppa sociala havein nus adina la tendenza d'apprerziar l'atgna gruppa en moda positiva e la gruppa jastra plitost en moda negativa. La gruppa jastra ei pauc transparenta e crescha perquei in'atmosfera da malsegirtad ni munta in cert prighel per l'atgna gruppa. Medemamein san eveniments da differenta specia periclitar valetas dall'atgna gruppa e vegnan perquei savens tschentai en connex cun la gruppa sociala jastra. Ins patratgi alla crisa dils anno trenta en Tiaratudestga che ha lu schau anflar in connex direct cun la politica economica dils Gediis ni cun ils Gediis dil mund insumma. Ils stereotips existents eran: «ils Gediis ein rufinai, ils Gediis ein rachers, ils Gediis maglian en tut.» Tgeininas ch'ei stadas las consequenzas dalla connexiun numnada savein nus tuts.

Pregiudezis ein giudezis da moda tendenziusa aunc dad in auter pugn da vesta enneu. Pregiudezis ein giudezis fixai, cun auters plids: stereotips, plitost mo remplazzabels che midabels. Il pregiudezi ha la funcziun da schurmetg ed orientaziun en ina situaziun da prighel e malsegirtad⁸. El ei perquei in benefeci psichic che cuntenta ils commembers d'ina gruppa da moda silmeins schi intensiva sco alcohol ed autras drogas. Drogas paran gie era dad esser agid per scappar ni dumignar tensiuns en certas situaziuns. Pregiudezis ein da muntada semeglianta. Ch'ei va buca tgunsch da renunziar a lur applicaziun ei capeivel.

Theodor W. Adorno⁹ plaida d'ina persuna autoritara sco d'ina persuna pleina da pregiudezis. En siu studi eis el (ensem cun ses collegas) s'interessaus surtut per ils facturs che promovon il svilup d'ina tenuta antise-

⁸ cf. Peter Heintz, *Soziale Vorurteile*, Köln 1957, pg. 77 ss.

⁹ Theodor W. Adorno, *Der autoritäre Charakter: Studien über Autorität und Vorurteil*, Frankfurt a. M. 1969, pg. 85 ss.

mitica e per la damonda, schebein era ils medems facturs sappien declarar hostilitads visavi ils ners ell'America? Quater hipotesas da lavur ein vegnidas examinadas en ina pintga gruppa homogena da schuldada rela-schada dil survetsch militar (uiara). Duas dallas hipotesas secloman sco suonda:

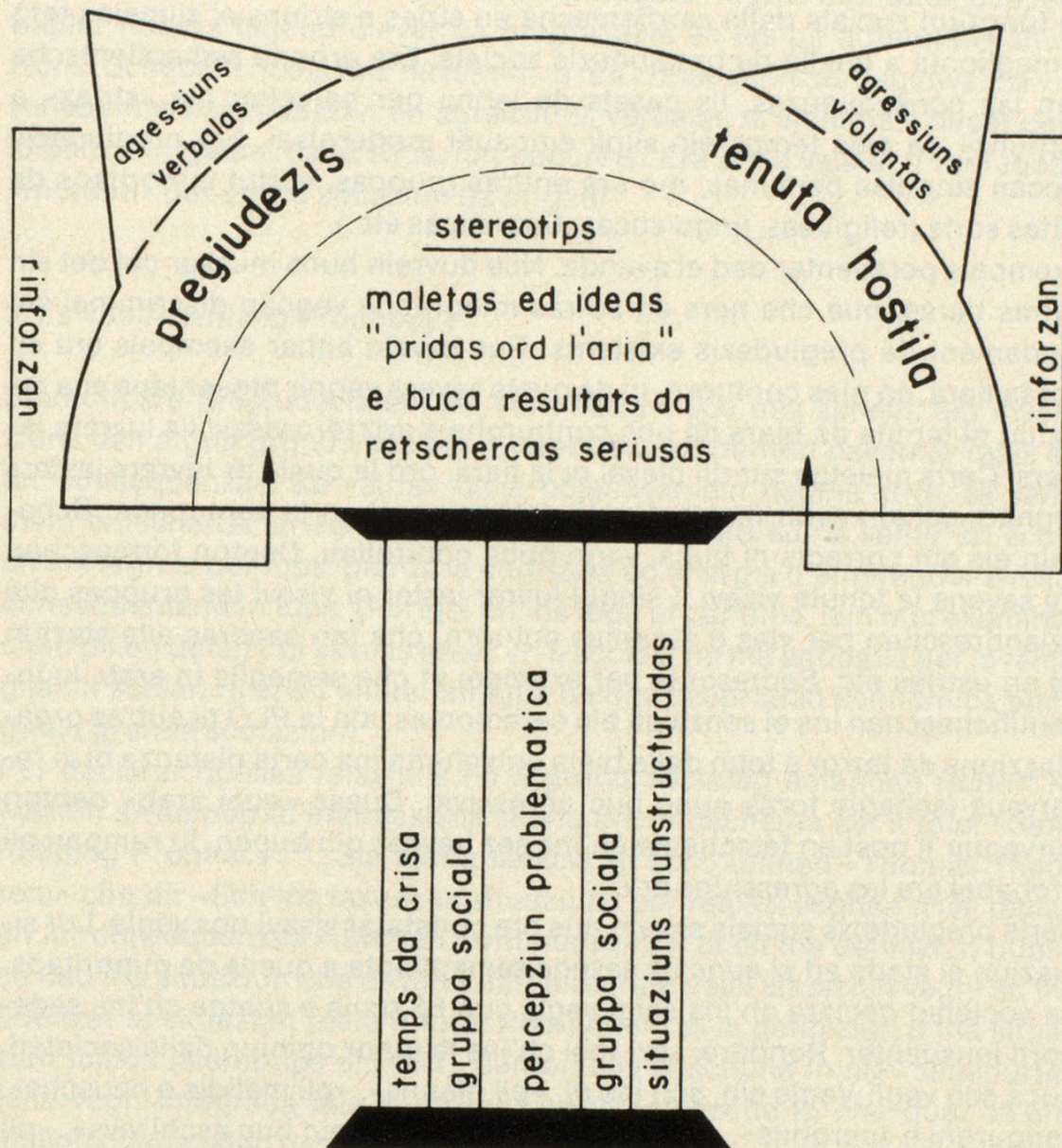
- a) ina tenuta hostila visavi commembers d'ina gruppa jastra nescha ord il sentiment ch'ins hagi stuiu pitir el vargau sut deprivaziuns (quei vul dir: perquei ch'ins seigi vegnius alla cuorta);
- b) la tenuta hostila ei caschunada ord tema che la situaziun persunala vegni aunc mendra el futur.

Tenor las hipotesas formuladas fussen pregiudezis (stereotips → tenuta hostila) basegns psichics per sedefender. Ils resultats dallas retschercas fatgas han confirmau quei. Per saver giudicar pli profundamein gl'origin dalla tenuta hostila (da sia expressiun en aggressiuns) ein relaziuns persunalas dils commembers dalla gruppa cumpigliada che van tochen viaden el temps d'affonza vegnidas studegiadas. Peisa speciala han ins surtut mess sin relaziuns da famiglia, sin la scolaziun gudida, sin l'educaziun e valetas religiusas, sin la mobilitad sociala (q.v.d. sin las pusseivladads da s'avanzar en clamada, fatschenta, politica etc.)

Adorno constatescha che pregiudezis ed in sedepurtar aggressiv che sere-sulta da quels seigien surtut d'anflar en moda fetg concentrada tier glied cun paucs ni negins aspects da s'avanzar sin la scala sociala da num e pum. Quei vala buca per tals cun buns aspects da «vegnir vinavon». Ils schliats aspects da saver cuntentar giavischs e desideris el futur lain cre-scher ils sentiments d'adina vegnir alla cuorta e cheutras era las tensiuns aggressivas. Tenor Peter Heintz san ins perquei risguardar stereotips «als geeignete Gefässe, in die hinein man die schon vorhandene Aggressivität pressen kann, oder als die schon eingefahrenen Wege, auf denen diese Aggressivität eine sozial mehr oder weniger annehmbare Äusserungsmöglichkeit findet»¹⁰.

¹⁰ Peter Heintz, op. cit. pg. 94.

Lein resumar cun in schema:

Dein nus cuortamein in'egliada anavos en nies concept, lu capin nus ussa forse mia damonda, schebein la cardientscha en strias e striuns seigi svanida ni mo remplazzada. Considererein nus la problematica dalla percepziun humana e surtut la funcziun dalla gruppa el process da formar in giudezi, capin nus daco che certs pregiudezis ni stereotips corrispundan ad in basegns dil singul ni d'ina gruppa per anflar en certas situaziuns da tensiuns emoziunalas structuradas quietontas.

Risguardond la muntada dalla gruppa sociala per la percepziun individuala (cf. experiment da Sherif), savein nus concluder ch'era tenutas ho-

stilas, ils stereotips e lur pregiudezis, prendien lur entschatta ella grupp sociala, dalla quala il singul ei in member.

La funcziun sociala dalla cardientscha en strias e striuns ei silmeins fetg semeglionta a quella da pregiudezis socials. Era gronda semeglientscha han las consequenzas. Ils casets da lenna per barschar las «strias» e «striuns» da nies temps ein silpli empauet modernisai. Era pregiudezis tuccan singulas persunas, mo era entiras gruppas, surtut minoritads da tuttas sorts (religiusas, linguisticas, razzisticas etc.).

Exempels persunter dad ei avunda. Nus duvrein buca mussar cul det sin autras tiaras, nua che ners ed autras minoritads vegnan discriminai sin fundament da pregiudezis existents. Nus savein anflar exempels era en nossa tiara, en nies contuorn. In da quels savess vegnir presentaus ella relaziun ni tenuta da biars da nos conburgheis svizzers visavi ils luvriers jasters. Certs maletgs sur dil pievel ni la tiara, ord la quala ils luvriers jasters vegnan, schain avon maun. Quels determineschan la sentupada. Schebein els ein corrects ni buca, vegn buca controllau. Denton formeschan els savens la tenuta visavi il singul luvrier jester ni visavi las gruppas che palandreschan per vias e streglias entuorn, che fan caneras alla staziun ed en ustrias etc. Sepresenta per exempel in che semeglia in arab, lu indentificheschan ins el senza pli bia ceremonias cun la PLO ni autras organisaziuns da terror e tegn dalla biala entschatta ina certa distanza ni ei reservaus (schegie forsa aunc buc aggressivs). Duess «quei arab» denton survegnir il post en fatschenta ch'ins sez havess giu bugen, lu rumpan pli probabel era las aggressiuns ora.

Certs pregiudezis socials savein nus era constatar visavi nos vegls. Lur situaziun ei stada ed ei aunc oz savens semeglionta a quella da minoritads. La societad declara ch'ins seigi vegls cun 65 onns e spetga ch'ins sedeporti leusunter. Ponderei sez, tgei ch'ins fa tenor opiniun dalla societad, buca sco vegl! Vegls ein, sco ins di, «pli plauns», «pli malidis e nauschs», «engurgni e spagnus», «pli malsauns», «spirtalmein buc aschi vivs», «pli agens» etc. Entaupan ins perquei in che ha vargau ina certa vegliadetgna, lu vegn quella sentupada structurada (survegn certas fuormas) tenor ils stereotips socials existents sur dils vegls. Che quei patertgar ha giu consequenzas per part fetg unilateralas e pils vegls sezs negativas ella politica sociala, fuss buca grev da mussar si. Manteniment da stereotips sur da glied veglia garantescha alla generaziun pli giuvna ina pusseivladad ed aspects da s'avanzar sin la scala da carriera, lubeschan era la tendenza dad isolar ils vegls en nossa societad, els gidan a quietar la cunscienza, q.v.d. da sedeliberar da certas tensiuns psichicas che sedattan da certas situaziuns e sentupadas cun glied veglia.

Libers da pregiudezis en tuts graus sa probabel negin da nus esser. Era sche nus essan aunc aschi corrects e precauts, vegnin nus adina puspei a traplar nusezs fagend diever da pregiudezis en las pli differentas situaziuns. Schebein quels tuts havessen lu era consequenzas negativas, q.v.d. schebein els semidassen en agressiuns verbalas ni violentas, dependess lu bein mintgamai dalla situaziun concreta. Era cheu vala ei: Pregiudezis «mordan» pér en ina situaziun da prighel.

3. La «Self-fulfilling Prophecy»

Stereotips e pregiudezis ein pri «ord l'aria», sco nus schein, ein invenziuns dall'atgna gruppa sociala. Stereotips san denton daventar reals en lur consequenzas. La «stria» ch'ei objectivamein negina stria, sa veramein entscheiver a «far striegn». Il scolar che sto adina sentir en scola ch'ins tegn el per tups, piarda la curascha ed energia d'emprender e resta consequentamein tups. (Pertgei ch'ins tegn el per tups, lein buc examinar cheu pli en detagl. Ei savess esser ch'il scolast ha ina antipatia per la famiglia dil scolar, ni che l'entira famiglia ha ord paupradad economica buca gudio gronda scolaziun).

Per declarar quellas relaziuns ha il grond sociolog american Robert K. Merton sviluppau in'interessanta teoria enconuschenta sut il tetel «Self-fulfilling Prophecy»¹¹. Sia teoria sebase sil schinum nau «Thomas Theorem» che di: «Sch'ins taxescha situaziuns per realas, vegnan ellas realas en lur consequenzas.» Merton continuescha e di ch'ina definiziun publica dad ina situaziun che daventi part integrala dalla situaziun vegni ad influenzar la situaziun reala futura. Primarmein ei la definiziun d'ina situaziun fallida (stereotips ein falli), denton ella caschuna in niev sedepurtar (ella vegn integrada ella situaziun) ed effectuescha lu che quei ch'era all'entschatta falliu daventa ver.

Sco illustraziun presenta Merton la sort d'ina banca americana (Last National Bank) che flureva 1932 cumpleinamein. Ina fama sur da sia insolvenza ha fatg daventar ella veramein insolventa e fatg ir ella scussiun suenter che avunda depositaris han cartiu alla fama e retratg lur daners depositai. La definiziun dalla situaziun dalla banca era falsa ed inventada (semeglianta a stereotips), mo ella ei daventada reala ellas consequenzas.

¹¹ Robert K. Merton, *The Self-fulfilling Prophecy*, en: R. K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, New York 1968, pg. 475–490.

Ei dat retschercas ed observaziuns che muossan che personas che vegnan caracterisadas dad auters en moda negativa, sedeportan cul temps era leusunter. La gruppa che vegn risguardada per criminala e catschada ella isolaziun sociala vegn forsa in bi di criminala per puder exister ell'isolaziun. Ils stereotips calan lu dad esser stereotips. Las agressiuns encunter «strias» e «striuns» san lu era plitost vegnir giustificadas. Il carstgaun creescha il nausch ch'el cumbatta. El cumbat encunter quel enquera el si'atgna integritad ni relasch dad atgnas tensiuns psichicas, levgera da quei che mudregia.